

Соціологія війни: ідеологічні дискурси, мобілізаційні практики

Робоча програма навчальної дисципліни (Силабус)

Реквізити навчальної дисципліни

Рівень вищої освіти	Другий (магістерський)
Галузь знань	С - соціальні науки, журналістика, інформація та міжнародні відносини
Спеціальність	С5 Соціологія
Освітня програма	Аналітика соціальних даних
Статус дисципліни	Вибіркова
Форма навчання	очна(денна)
Рік підготовки, семестр	1 курс, другий семестр
Обсяг дисципліни	5 кредитів (150 годин): 16 годин лекцій, 30 годин семінарських занять, 104 години самостійна робота
Семестровий контроль/ контрольні заходи	Екзамен, МКР
Розклад занять	https://schedule.kpi.ua/
Мова викладання	Українська
Інформація про керівника курсу / викладачів	Лектор і практичні: канд. соц. наук, доцент Єнін Максим Наїмович
Розміщення курсу	https://do.ipk.kpi.ua/course/view.php?id=4916

Програма навчальної дисципліни

1. Опис навчальної дисципліни, її мета, предмет вивчення та результати навчання

Навчальна дисципліна спрямована на освоєння умінь та навичок проводити аналіз причин, наслідків та шляхів вирішення військових конфліктів, застосовування спеціальних методик їх дослідження. Курс орієнтує магістрантів на основні поняття, проблеми та теорії, що існують в предметному полі соціології війни, вивчення політичних й наукових дискурсів, а також мобілізаційних практик феномену війни, емпіричних методів дослідження в даній галузі знання.

Основні **завдання** навчальної дисципліни:

- визначити завдання соціології війни в структурі сучасного соціологічного знання;
- з'ясувати як соціологія пояснює сутність та причини війни;
- порівняти спільні та відмінні риси традиційних та сучасних війн;
- розглянути еволюцію мобілізаційних практик від традиційних до сучасних війн;
- виявити особливості концепту гібридної війни;
- розглянути дискурси гібридної війни на Заході, Україні та РФ;
- виявити, яким чином залучені еліти і народні маси в дискурс гібридної війни в Україні;

- виявити основні ідеологічні форми патріотизму як мобілізаційної практики, а також його ціннісні модифікації у свідомості української молоді;
- виявлення факторів, що мотивують/демотивують молодь приймати участь у військовій мобілізації (на основі соціологічних досліджень в Україні).

Під час вивчення дисципліни здобувачі також зможуть:

- опанувати теоретичні концепції дослідження воєн;
- визначати спільні та відмінні риси традиційних і сучасних війн;
- застосовувати методи соціологічного аналізу військових конфліктів та враховувати їхні можливості й обмеження в умовах війни;
- аналізувати ідеологічні та мобілізаційні практики, притаманні різним війнам;
- розрізняти ідеологічні форми патріотизму;
- оцінювати особливості врегулювання військових конфліктів;
- порівнювати основні соціологічні теорії війни;
- працювати зі статистичними даними для дослідження воєн та конфліктів;
- формувати можливі управлінські підходи до вирішення військових конфліктів;
- інтегрувати здобуті знання та навички у професійну діяльність.

Засвоєння дисципліни сприяє **підсиленню** таких компетенцій та програмних результатів навчання:

- ЗК 01 Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.
- ФК 01 Здатність аналізувати соціальні явища і процеси.
- ФК 02 Здатність виявляти, діагностувати та інтерпретувати соціальні проблеми українського суспільства та світової спільноти.
- ПРН 01 Аналізувати соціальні явища і процеси, використовуючи емпіричні дані та сучасні концепції і теорії соціології.
- ПРН 02 Здійснювати діагностику та інтерпретацію соціальних проблем українського суспільства та світової спільноти, причини їхнього виникнення та наслідки.

Комунікація з викладачем можлива і заохочуватиметься на навчальних заняттях, а також в межах двох годин консультацій з викладачем, які проводяться за графіком, доступним на сайті кафедри соціології.

2. Пререквізити та постреквізити дисципліни (місце в структурно-логічній схемі навчання за відповідною освітньою програмою)

Пререквізити: базові знання, здобуті на бакалаврському рівні, зокрема з соціології, політичної науки, конфліктології та методології соціальних досліджень.

Постреквізити: вивчення дисципліни поглиблює розуміння магістрантами основних теоретичних та емпіричних напрямків вивчення військових конфліктів, їх сутності, причин, рушійних сил та наслідків та може бути використане під час опанування фахових дисциплін, науково-дослідної роботи і підготовки магістерської дисертації.

3. Зміст навчальної дисципліни

Розділ 1. Теоретико-методологічні аспекти вивчення війни

Тема 1. Війна як об'єкт вивчення соціології

Тема 2. Теорії війни в соціологічному дискурсі. Цивілізаційний підхід та його критика

Тема 3. Теорії війни в соціологічному дискурсі. Економоцентричний, соціобіологічний та організаційний підходи

Тема 4. Сучасні соціологічні теорії війни: особливості сучасної війни. Конфлікти низької інтенсивності та мережеві війни

Тема 5. Сучасні соціологічні теорії війни: теорії керованого хаосу, когнітивної та проксі війни

Тема 6. Гібридна війна: сутність, технології, дискурси

Тема 7. Інституційний ландшафт воєнного стану. Зайнятість і війна: зміни на ринку праці

Тема 8. Російсько–українська війна та феномен масового біженства

Тема 9. Донбас як регіон України і як театр воєнних дій

Тема 10. Державні ідеології комплектування збройних сил в (східно–) європейському регіоні

Темам 11. Соціологія в умовах кризи і війни: проблема методологічної спроможності

Розділ 2. Війна та масова свідомість

Тема 12. Соціальна мімікрія мирного населення в умовах війни

Тема 13. Масова свідомість, громадська думка і війна

Тема 14. Довіра та адаптація в умовах війни

Тема 15. Війна: девіантна поведінка, мораль та право

Тема 16. Патріотизм: ідеологічні форми та ціннісні модифікації

Тема 17. М'яка сила як інструмент сучасної політики

Тема 18. Національна стійкість як стратегія збереження та розвитку країни

4. Навчальні матеріали та ресурси

Для успішного вивчення дисципліни достатньо опрацьовувати навчальний матеріал, який викладається на лекціях, а також ознайомитись з літературою.

Основна література

1. Національна стійкість України: стратегія відповіді на виклики та випередження гібридних загроз: національна доповідь / ред. кол. С. І. Пирожков, О. М. Майборода, Н. В. Хамітов, Є. І. Головаха, С. С. Дембіцький, В. А. Смолій, О. В. Скрипнюк, С. В. Стоєцький / Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. Київ, 2022. 552 с.
2. Українське суспільство в умовах війни. Колективна монографія / С. Дембіцький, О. Злобіна, Н. Костенко та ін.; за ред. член.–кор. НАН України, д. філос. н. Є. Головахи, д. соц. н. С. Макеєва. Київ: Інститут соціології НАН України, 2022. 410 с.
3. Українське суспільство в умовах війни. Рік 2023: Колективна монографія / С. Дембіцький, О. Злобіна, Н. Костенко та ін.; за ред. член.–кор. НАН України, д. філос. н. Є. Головахи, д. соц. н. С. Макеєва. Київ: Інститут соціології НАН України, 2023. 343 с.
4. Українське суспільство в умовах війни. Рік 2024: Колективна монографія / С. Дембіцький, О. Злобіна, Н. Костенко та ін.; за ред. член.–кор. НАН України, д. філос. н. Є. Головахи, член.–кор. НАН України, д. соц. н. С. Дембіцького. Київ: Інститут соціології НАН України, 2024. 450 с.

Допоміжна

1. Бабка В. Російсько-український конфлікт: цивілізаційні та меморіальні аспекти // Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. 2015. Вип. 1. С. 104–114.
2. Багінський А. Мобілізація громадянського суспільства у конфлікті на сході України: ідеологічні обмеження та ресурси розбудови миру // Ідеологія і політика. 2018. №2. С. 94–126.
3. Бурлачук В. Збройний конфлікт і культурна відмінність. Методологія, теорія та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства. 2014. С. 11–15.
4. Війна на Донбасі: реалії і перспективи врегулювання. Центр Разумкова. Київ. 2019. 144 с.
5. Гібридна війна на Сході України в міждисциплінарному вимірі: витоки, реалії, перспективи реінтеграції: збірник наук. праць / За заг ред. ред. В. С. Курило, С. В. Савченко, О. Л. Караман. Старобільськ : ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2017. 383 с.

6. Єнін М. Ідеологічні форми та ціннісні модифікації патріотизму української молоді (на основі аналізу модернованих групових дискусій) // Ідеологія та політика. 2018. №2. С. 61–93.
7. Єнін М., Василюк О. Патріотичне виховання української молоді: механізми раціоналізації // Youth in Central and Eastern Europe. Sociological Studies. 2017. №2. С. 87–100.
8. Єнін М., Стефанович А. Медіаімідж збройних сил України як складова популяризації військової служби серед молоді // Вісник Національного технічного університету України “Київський політехнічний інститут”. Політологія. Соціологія. Право : зб. наук. праць. Київ; Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2021. №4 (52). С. 6–16.
9. Єнін М., Мельниченко А., Мельник Л. Гібридна війна як різновид соціально–політичних конфліктів: сутність, технології, домінуючі дискурси // Актуальні проблеми філософії та соціології. 2019. №25. С. 102–112.
10. Єнін М. Н. Патріотизм // Велика українська енциклопедія. URL: <https://vue.gov.ua/Патріотизм> (дата звернення: 22.06.2024).
11. Залізник Л. Україна та Росія: війна цивілізацій. URL: <https://universum.lviv.ua/magazines/universum/2017/2/vij-cyv.html>
12. Злобіна О. Групи породжені кризою, як об’єкт соціологічного дослідження: можливості та обмеження дослідницьких методів // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка 5 (302), травень 2016. С. 151–162.
13. Катаєв С. Л., Зоська Я. В. Гібридний традиціоналізм в контексті війни // Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики. 2023. Вип. 97. С. 56–63.
14. Князева О. Специфіка роботи соціолога в умовах воєнного конфлікту: можливості і обмеження (український досвід) // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка 5 (302), травень 2016. С. 231–239.
15. Кононов І. Ф. Луганський синдром як масова аномічна реакція на розгортання гібридної війни. URL: <http://www.historians.in.ua/index.php/en/doshdzhennya/1778-inya-kononov-luhanskyu-syndrom-yak-masova-anomichna-reaktsiya-na-rozhortannya-hibrydnoyi-viyny>
16. Кононов І. Соціологія в умовах кризи і війни: проблема методологічної спроможності // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка 5 (302), травень 2016. С. 5–54.
17. Кононов І. Поняття цивілізації у наукових, ідеологічних та повсякденних дискурсивних практиках воєнного часу в Україні // Серія «Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи». 2018. Випуск 40. С. 14–28.
18. Котеленець К., Алексєєва А. Особливості організації польового етапу соціологічного дослідження в умовах гібридної війни в Україні // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка 5 (302), травень 2016. С. 231–239.
19. Лобанова А. Соціальна мімікрія в умовах кризи та гібридної війни: пошук емпіричних показників // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка 5 (302), травень 2016. С. 55–70.
20. Отрешко Н. Теоретичні концепти соціології війни: від класики до сучасності. Українське суспільство в умовах війни. Рік 2024: Колективна монографія / С. Дембіцький, О. Злобіна, Н. Костенко та ін.; за ред. член.-кор. НАН України, д. філос. н. Є. Головахи, член.-кор. НАН України, д. соц. н. С. Дембіцького. Київ: Інститут соціології НАН України, 2024. С. 54–74.
21. Чолій С. Державні ідеології комплектування збройних сил в (східно-) європейському регіоні // Ідеологія і політика. 2018. №2. С. 25–60.
22. Malesevic Sinisa. The Sociology of War and Violence. CAMBRIDGE UNIVERSITY PRESS. 2010. 363 p.
23. Yenin M., Choliy S., Akimova O., Perga Iu., Ishchenko A., Golovko O. Periodica Polytechnica Social and Management Sciences. 2024. №1 (32). P. 79–89. URL: <https://pp.bme.hu/so/article/view/20547/9524>.

Навчальний контент

5. Методика опанування навчальної дисципліни (освітнього компонента)

Лекційні заняття

Лекція 1. Війна як об’єкт вивчення соціології

Основні питання: Предмет військової соціології та соціології війни. Дослідження С. Стауффера. Визначення війни Карлом фон Клаузевицем.

СРС: Нові і старі війни: організоване насилля в глобальну епоху (по роботі М. Калдор).

Література: Хобта, 2016. Масова свідомість у зоні воєнного конфлікту на Донбасі, 2018.

Лекція 2. Теорії війни в соціологічному дискурсі. Цивілізаційний підхід та його критика. Економоцентричний, соціобіологічний та організаційний підходи

Основні питання: Цивілізаційний (культурологічний) підхід до вивчення війни. Цивілізації як культурно-історичні одиниці. Зіткнення цивілізацій. Економоцентричний підхід. Порівняння цивілізаційного та економоцентричного підходів. Соціобіологічний підхід та його критика. Організаційний підхід до війни.

СРС: Критика цивілізаційного підходу. Огляд книги Є. Магди «Вижити і перемогти».

Література: Хобта, 2016. Масова свідомість у зоні воєнного конфлікту на Донбасі, 2018; Huntington, 2011; Рущенко, 2017, 2020; Бабка, 2015; Смола, електронний ресурс.

Лекція 3. Сучасні соціологічні теорії війни: особливості сучасної війни. Конфлікти низької інтенсивності та мережеві війни. Теорії керованого хаосу, когнітивної та проксі війни

Основні питання: Концепція 4GW У. Лінда (William S. Lind). Концепції Мартіна ван Кревельда про трансформацію від тринітарної війни до війни «низької інтенсивності». Особливості сучасної війни. Поняття хаосу в науці. Технології війни в теорії керованого хаосу. Особливості сучасної війни в теорії когнітивної війни. Поняття та особливості проксі-війн.

СРС: Мережева війна в роботі Сенченка. Нові та старі війни (М. Калдор).

Література: Хобта, 2016; Сенченко, 2017; Malesevic Sinisa, 2010, Рущенко, 2017; Mumford, 2013.

Лекція 4. Гібридна війна: сутність, технології, дискурси. Інституційний ландшафт воєнного стану. Зайнятість і війна: зміни на ринку праці

Основні питання: Особливості концепту гібридної війни. Технології гібридної війни. Домінуючі дискурси гібридної війни. Інституціональні зміни в умовах воєнного часу. Розвиток штучного інтелекту: виклики ринку праці. Вплив пандемії COVID-19 на ринок праці. Вплив війни на ринок праці України.

СРС: Війна в Україні в російських медіа. Війна в теорії Хофмана. Нестандартна зайнятість в умовах воєнного часу.

Література: Yenin, 2017; Panait, 2015; Єнін, 2019; Hoffman, електронний ресурс; Національна стійкість України: стратегія відповіді на виклики та випередження гібридних загроз: Чепурко, 2022; національна доповідь, 2022, Українське суспільство в умовах війни, 2022.

Лекція 5. Російсько-українська війна та феномен масового біженства. Донбас як регіон України і як театр воєнних дій

Основні питання: Особливості російсько-української війни. Масове біженство як відповідь на сучасну російсько-українську війну. Чим історичний і сучасний досвід Донбасу цікавий Україні і світу. Історія, етнічна структура й ідентичність. Регіональні авто- і гетеростереотипи та їх використання у практиках політичної влади в Україні. Геополітична складова української політичної кризи 2013–2014 рр. Геополітичні аспекти війни на Донбасі.

СРС: Українські біженці: кейси емпіричних досліджень. Війна на Донбасі як дискурс. Багатоскладове суспільство в умовах кризи та гібридної війни: проблема емпіричного вивчення.

Література: Sydorov, 2022; Yashkina, 2021; Українське суспільство в умовах війни, 2022, Масова свідомість у зоні воєнного конфлікту на Донбасі, 2018; Кононов, 2019; Романюк, 2015; Пархоменко, 2015; Плясов, 2016; Центр Разумкова, 2019.

Лекція 6. Державні ідеології комплектування збройних сил в (східно-) європейському регіоні. Соціологія в умовах кризи і війни: проблема методологічної спроможності

Основні питання: Історичний досвід комплектування збройних сил. Держава та ідеологія набору армії. Post-Soviet post-conscription. Виклик кризи і війни і методологічні можливості соціології. Проблеми та можливості проведення соціологічних досліджень в умовах війни. Специфіка роботи соціолога в умовах

воєнного конфлікту: можливості і обмеження (український досвід). Особливості проведення польового етапу соціологічного дослідження в умовах воєнного конфлікту. Основні ризики проведення досліджень в умовах війни.

СРС: Гібридний традиціоналізм в контексті війни (по статті С. Катаєва). Мобілізація громадянського суспільства у конфлікті на сході України: ідеологічні обмеження та ресурси розбудови миру (на основі статті А. Багінського). Групи породжені кризою, як об'єкт соціологічного дослідження: можливості та обмеження дослідницьких методів (на прикладі ВПО).

Література: Чолій, 2018; Багінський, 2018; Катаєв, 2023, Кононов, 2016; Князева, 2016; Масова свідомість у зоні воєнного конфлікту на Донбасі, 2018; Злобіна, 2016; Котеленець, 2016; Скокова, 2017.

Лекція 7. Соціальна мімікрія мирного населення в умовах війни. Масова свідомість, громадська думка і війна

Основні питання: Проблема соціальної мімікрії. Емпірична фіксація реакцій соціального мімікрування. Стратегії виживання мирного населення в умовах війни. Переміни в масовій свідомості. Мемплекси окупованої реальності. Функціонування соціальної інформації в умовах гібридної війни. Війна і пропаганда. Теорія масової свідомості. Суспільні опінії: феномен і засіб управління масами.

СРС: Простір регіону в воєнний час: нові кордони і переміщення населення (стаття С. Хобти). Політичні інтернет-меми та масова свідомість у період збройного конфлікту на Донбасі. Інтернет-меми, spreadable media і цифрова культурна партиципація.

Література: Лобанова, 2016; Масова свідомість у зоні воєнного конфлікту на Донбасі, 2018, Українське суспільство в умовах війни, 2022, Петренко, 2016; Полулях, 2016; Чантурія, 2016; Скокова, 2016.

Лекція 8. Довіра та адаптація в умовах війни. Війна: девіантна поведінка, мораль та право

Основні питання: Війна як фактор зміни структури та рівня довіри. Адаптаційні опції в надзвичайних умовах. Втрата комфорту та зміни у житті цивільного населення. Українська сім'я в умовах війни. Війна як каталізатор девіантності. Насильство в умовах війни. Військові девіанти: основні категорії, небезпека, дослідницькі технології. Формування в європейській суспільній думці ідеї регулювання війни. Міжнародні конвенції та договори стосовно ведення війни і заборони агресії.

СРС: Економічна поведінка населення у прифронтовій зоні Донбасу в умовах збройного конфлікту. Колабораціонізм як девіація.

Література: Українське суспільство в умовах війни, 2022; Масова свідомість у зоні воєнного конфлікту на Донбасі, 2018; Слюсар, 2023, Рущенко, 2016; Кононов, електр.ресурси, issue, Lozovska, Timmer, Jawaid, 2022.

Семінарські (практичні) заняття

Основні завдання циклу семінарських (практичних) занять:

сформувати у магістрантів:

- вміння працювати з науковою літературою;
- приймати активну участь у дискусії;
- формулювати та відстоювати свою позицію; розробляти та представляти презентації з ключових тем.

Семінарське заняття 1. Війна як об'єкт вивчення соціології

Основні питання: Предмет військової соціології та соціології війни. Дослідження С. Стауффера. Визначення війни Карлом фон Клаузевицем.

СРС: Нові і старі війни: організоване насилля в глобальну епоху (по роботі М. Калдор).

Література: Хобта, 2016. Масова свідомість у зоні воєнного конфлікту на Донбасі, 2018.

Семінарське заняття 2. Теорії війни в соціологічному дискурсі. Цивілізаційний підхід та його критика

Основні питання: Цивілізаційний (культурологічний) підхід до вивчення війни. Цивілізації як культурно-історичні одиниці. Зіткнення цивілізацій.

СРС: Критика цивілізаційного підходу.

Література: Хобта, 2016. Масова свідомість у зоні воєнного конфлікту на Донбасі, 2018; Huntington, 2011; Рущенко, 2017, 2020; Бабка, 2015; Смола, електронний ресурс.

Семінарське заняття 3. Теорії війни в соціологічному дискурсі. Економоцентричний, соціобіологічний та організаційний підходи

Основні питання: Економоцентричний підхід. Порівняння цивілізаційного та економоцентричного підходів. Соціобіологічний підхід та його критика. Організаційний підхід до війни.

СРС: Огляд основних ідей книги Є. Магди «Вжити і перемогти».

Література: Хобта, 2016; Требін, 2015, 2016; Рущенко, 2015, 2017; Кононов, 2017; Yoshio, 2002; Магда, 2015.

Семінарське заняття 4. Сучасні соціологічні теорії війни: особливості сучасної війни, теорії керованого хаосу, когнітивної та проксі війни. Конфлікти низької інтенсивності та мережеві війни.

Основні питання: Концепція 4GW У. Лінда. Поняття хаосу в науці. Технології війни в теорії керованого хаосу. Особливості сучасної війни в теорії когнітивної війни. Поняття та особливості проксі-війн. Концепції Мартіна ван Кревельда про трансформацію від тринітарної війни до війни «низької інтенсивності». Особливості сучасної війни.

СРС: Мережева війна (по роботі Сенченка). Нові та старі війни (М. Калдор).

Література: Хобта, 2016; Сенченко, 2017; Malesevic Sinisa, 2010, Рущенко, 2017; Mumford, 2013; Malesevic Sinisa, 2010.

Семінарське заняття 5. Гібридна війна: сутність, технології, дискурси

Основні питання: Особливості концепту гібридної війни. Технології гібридної війни. Домінуючі дискурси гібридної війни.

СРС: Війна в Україні в російських медіа. Війна в теорії Хофмана.

Література: Yenin, 2017; Panait, 2015; Єнін, 2019; Hoffman, електронний ресурс; Pasitselska, 2017; Національна стійкість України: стратегія відповіді на виклики та випередження гібридних загроз: національна доповідь, 2022.

Семінарське заняття 6. Інституційний ландшафт воєнного стану. Зайнятість і війна: зміни на ринку праці

Основні питання: Інституціональні зміни в умовах воєнного часу. Розвиток штучного інтелекту: виклики ринку праці. Вплив пандемії COVID-19 на ринок праці. Вплив війни на ринок праці України.

СРС: Нестандартна зайнятість в умовах воєнного часу.

Література: Чепурко, 2022; Українське суспільство в умовах війни, 2022.

Семінарське заняття 7. Російсько-українська війна та феномен масового біженства. Донбас як регіон України і як театр воєнних дій

Основні питання: Особливості російсько-української війни. Масове біженство як відповідь на сучасну російсько-українську війну. Чим історичний і сучасний досвід Донбасу цікавий Україні і світу. Історія, етнічна структура й ідентичність. Регіональні авто- і гетеростереотипи та їх використання у практиках політичної влади в Україні. Геополітична складова української політичної кризи 2013–2014 рр. Геополітичні аспекти війни на Донбасі.

СРС: Українські біженці: кейси емпіричних досліджень. Війна на Донбасі як дискурс. Багатоскладове суспільство в умовах кризи та гібридної війни: проблема емпіричного вивчення.

Література: Sydorov, 2022; Yashkina, 2021; Українське суспільство в умовах війни, 2022, Масова свідомість у зоні воєнного конфлікту на Донбасі, 2018; Кононов, 2014, 2019; Романюк, 2015; Пархоменко, 2015; Плясов, 2016; Центр Разумкова, 2019.

Семінарське заняття 8. Державні ідеології комплектування збройних сил в (східно-) європейському регіоні

Основні питання: Історичний досвід комплектування збройних сил. Держава та ідеологія набору армії. Post-Soviet post-conscription.

СРС: Гібридний традиціоналізм в контексті війни (по статті С. Катаєва). Мобілізація громадянського суспільства у конфлікті на сході України: ідеологічні обмеження та ресурси розбудови миру (на основі статті А. Багінського).

Література: Чолій, 2018; Багінський, 2018; Катаєв, 2023.

Семінарське заняття 9. Соціологія в умовах кризи і війни: проблема методологічної спроможності

Основні питання: Виклик кризи і війни і методологічні можливості соціології. Проблеми та можливості проведення соціологічних досліджень в умовах війни. Специфіка роботи соціолога в умовах воєнного конфлікту: можливості і обмеження (український досвід). Особливості проведення польового етапу соціологічного дослідження в умовах воєнного конфлікту. Основні ризики проведення досліджень в умовах війни.

СРС: Групи породжені кризою, як об'єкт соціологічного дослідження: можливості та обмеження дослідницьких методів (на прикладі ВПО).

Література: Кононов, 2016; Князева, 2016; Масова свідомість у зоні воєнного конфлікту на Донбасі, 2018; Злобіна, 2016; Котеленець, 2016; Скокова, 2017.

Семінарське заняття 10. Соціальна мімікрія мирного населення в умовах війни

Основні питання: Проблема соціальної мімікрії. Емпірична фіксація реакцій соціального мімікрування. Стратегії виживання мирного населення в умовах війни.

СРС: Простір регіону в воєнний час: нові кордони і переміщення населення (стаття С. Хобти).

Література: Лобанова, 2016; Масова свідомість у зоні воєнного конфлікту на Донбасі, 2018.

Семінарське заняття 11. Масова свідомість, громадська думка і війна

Основні питання: Переміни в масовій свідомості. Мемплекси окупованої реальності. Функціонування соціальної інформації в умовах гібридної війни. Війна і пропаганда. Теорія масової свідомості. Суспільні опінії: феномен і засіб управління масами.

СРС: Політичні інтернет-меми та масова свідомість у період збройного конфлікту на Донбасі. Інтернет-меми, spreadable media і цифрова культурна партиципація.

Література: Українське суспільство в умовах війни, 2022. Масова свідомість у зоні воєнного конфлікту на Донбасі, 2018; Петренко, 2016; Полулях, 2016; Чантурія, 2016; Скокова, 2016.

Семінарське заняття 12. Довіра та адаптація в умовах війни. Війна: девіантна поведінка, мораль та право

Основні питання: Війна як фактор зміни структури та рівня довіри. Адаптаційні опції в надзвичайних умовах. Втрата комфорту та зміни у житті цивільного населення. Українська сім'я в умовах війни. Війна як каталізатор девіантності. Насильство в умовах війни. Військові девіанти: основні категорії, небезпека, дослідницькі технології. Формування в європейській суспільній думці ідеї регулювання війни. Міжнародні конвенції та договори стосовно ведення війни і заборони агресії.

СРС: Економічна поведінка населення у прифронтовій зоні Донбасу в умовах збройного конфлікту. Колабораціонізм як девіація.

Література: Українське суспільство в умовах війни, 2022; Масова свідомість у зоні воєнного конфлікту на Донбасі, 2018; Слюсар, 2023, Рущенко, 2016; Кононов, електр.ресурси. Масова свідомість у зоні воєнного конфлікту на Донбасі, 2018; Ilesue, Lozovska, Timmer, Jawaaid, 2022.

Семінарське заняття 13. Патріотизм: ідеологічні форми та ціннісні модифікації (в контексті війни на Донбасі). М'яка сила як інструмент сучасної політики

Основні питання: Сутність патріотизму. Ідеологічні форми патріотизму. Формування патріотизму в культурно-освітньому просторі. Патріотизм як ціннісна основа національної ідентичності. Поняття м'якої сили. М'яка сила як інструмент просування політичних інтересів. Компоненти та інструменти м'якої сили. Чинники, що спонукають держави до використання м'якої сили.

СРС: Збройний конфлікт і культурна відмінність (на основі статті Бурлачука). Можливості України у практичній реалізації стратегії «м'якої сили».

Література: Василець, Єнін, 2017; Єнін, 2018; Матеріали конференцій з патріотизму; Бурлачук, 2014, Мануйлов, 2015; Кудирко, 2020; Святковська, 2017.

Семінарське заняття 14. Національна стійкість як стратегія збереження та розвитку країни

Основні питання: Поняття, структура і зміст національної стійкості. Зовнішній і внутрішній виміри стратегії національної стійкості. Стратегія національної стійкості: проблема ідентичності та консолідація суспільства. Етапи та пріоритети реалізації стратегії національної стійкості. Політико-інституційні детермінанти національної стійкості.

СРС: Національна стійкість України з точки зору громадської думки та стану суспільства.

Література: Національна стійкість України: стратегія відповіді на виклики та випередження гібридних загроз: національна доповідь, 2022.

Семінарське заняття 15. Модульна контрольна робота

6. Самостійна робота магістранта

Самостійна робота студента розрахована на підготовку питань до семінарських занять, аналіз окремих першоджерел. Викладач також пропонує до опрацювання сучасні наукові статті та публіцистичні матеріали пов'язані з новітніми тенденціями у сфері виборчого процесу.

Самостійна робота здобувача включає:

підготовка до аудиторних занять – 70 год;

підготовка до модульної контрольної роботи – 4 год;

підготовка до екзамену – 30 год.

Загалом – 104 год.

Під час планування індивідуального завдання з певного ОК необхідно забезпечити баланс часу СРС відповідної освітньої компоненти. Підґрунтям цього розрахунку є орієнтовні норми часу на виконання здобувачами вищої освіти окремих робіт:

Вид роботи	Підготовка до одного аудиторного академічного часу					Підготовка та складання		Виконання	
	Лекції	Практичні	Семінарські	Лабораторні	МКР* (денна)	Залік	Екзамен	ІСЗ (денна)	ДКР (заочна)
Норма часу (год.)	0,3-0,5	0,5-1	1,5-2	1-1,5	2	6	30	10-15	10-20

Політика та контроль

7. Політика навчальної дисципліни (освітнього компонента)

Опрацьовуючи навчальний матеріал дисципліни, магістранти виконують завдання до семінарських занять, пишуть модульну контрольну роботу та здають усно екзамен (додатки до силабусу). Ці види робіт сприяють закріпленню та поглибленню теоретичних знань магістрантами з окремих тем модуля, розвивають навички самостійної роботи з першоджерелами, сприяють формуванню теоретичного соціологічного мислення та уяви.

Відвідуваність і виконання завдань

Магістранту складно буде належно підготуватись до практичного заняття та екзамену, якщо він буде пропускати лекції. Для магістрантів, які бажають продемонструвати відмінні результати навчання, активна робота на лекційних заняттях є необхідною. Однак відпрацьовувати пропущені лекції не потрібно.

Активна участь магістранта на практичних заняттях є обов'язковою. Рейтинг магістранта значною мірою формуватиметься за результатами його роботи на практичних (семінарських) заняттях. Кожне пропущене практичне заняття (незалежно від причин пропуску) знижує підсумковий рейтинг магістранта з дисципліни.

Магістранти, які пропустили практичні заняття, можуть не допустити зниження підсумкового рейтингу, своєчасно (протягом семестру) опрацювавши відповідні теми і виконавши завдання, передбачені для пропущених занять. Не треба чекати наближення заліково-екзаменаційної сесії для відповідного спілкування з викладачем. Варто це робити як тільки магістрант буде готовий продемонструвати свої знання і навички з пропущених тем занять.

Теми і завдання для практичних занять передбачені силабусом, доступні з особистого кабінету магістранта в системі «Кампус» або «Moodle».

На лекціях та практичних заняттях допускається використання ноутбуків, смартфонів, письмових нотатків, але лише для цілей, зумовлених темою заняття і відповідним тематичним завданням. Відповідати на питання викладача, читаючи з екрану смартфона, ноутбуку, підручника чи нотаток не варто. Це характеризує рівень підготовки магістранта не з кращого боку. Відповіді магістранта можуть спиратись на підручні матеріали, але повинні бути вільними від читання тексту.

Форми роботи

Лекційні і семінарські заняття проводяться відповідно до вимог нормативно-методичних документів та рейтингової системи оцінювання знань магістрантів. На лекціях використовуються комп'ютерні презентації з висвітленням основних положень тем, з урахуванням тематики занять: з підручників, навчальних посібників та словників з соціології.

На семінарських заняттях магістранти обговорюють матеріали лекцій, тексти статей, соціологічних досліджень, першоджерел та професійні коментарі щодо їх змісту. Семінарське заняття дає можливість оцінити, з одного боку, рівень підготовки до нього (виступ, участь в дискусії, висловлення власної думки), з іншого – засвоювати завдання модульного контролю. Результати роботи магістранта оцінюються викладачем згідно діючої бальної системи і свідчать про ефективність контролю роботи магістранта. Критеріями оцінювання виконання завдань семінарського заняття є: логічна послідовність відповіді; повнота розкриття кожного питання; аналітичність міркувань у відповіді; посилання на джерела; обґрунтованість особистих висновків.

Політика університету

Академічна доброчесність

Політика та принципи академічної доброчесності визначені у розділі 3 Кодексу честі Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського». Детальніше: <https://kpi.ua/code>. (інша необхідна інформація стосовно академічної доброчесності)

Норми етичної поведінки

Норми етичної поведінки магістрантів і працівників визначені у розділі 2 Кодексу честі Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського». Детальніше: <https://kpi.ua/code>.

Політика використання штучного інтелекту

Політика використання штучного інтелекту та її принципи регламентуються наказом «Політика використання штучного інтелекту для академічної діяльності в КПІ ім. Ігоря Сікорського». Детальніше: <https://osvita.kpi.ua/node/1225>.

8. Види контролю та рейтингова система оцінювання результатів навчання (PCO)

Поточний контроль: [опитування за темою заняття, виконання завдань](#)

Календарний контроль: [проводиться двічі на семестр як моніторинг поточного стану виконання вимог силабусу](#).

Семестровий контроль: екзамен

Оцінювання та контрольні заходи

Рейтинг магістранта очної форми навчання складається з балів, які він отримує за:

- 1) Роботу на семінарських заняттях

- 2) МКР
- 3) Екзамен

Розрахунок вагових балів

РСО з навчальної дисципліни складається з суми балів магістранта за усі виконані контрольні заходи протягом семестру.

1. Відповіді на семінарських заняттях.

Ваговий бал – 3 бали при відповіді на більшість питань. Максимальна кількість балів на всіх практичних заняттях дорівнює $r_{\text{сем}} = 3 \text{ бали} \cdot 14 = 42 \text{ бали}$.

«відмінно» 3 бали – магістрант отримує при відповіді на більшість питань семінарського заняття. Відповідь вважається повною, якщо магістрант демонструє глибоке знання матеріалу, логічно і послідовно його викладає, дає обґрунтовані висновки, вільно оперує конкретними даними, переважно надає повні та аргументовані відповіді, висловлює власну позицію з дискусійних питань, демонструє ознаки теоретичного мислення та соціологічної уяви.

«добре» 2 бали – магістрант бере участь в обговоренні окремих питань плану семінарського заняття, демонструє хороший рівень знання матеріалу.

«задовільно» 1 бал – магістрант бере участь в обговоренні одного питання плану семінарського заняття або демонструє доволі поверхові знання, не демонструє власної позиції з обговорюваних проблем.

2. МКР. Ваговий бал – 8 балів.

МКР передбачає усну або письмову відповідь на 3 питання, перелік яких наведений у додатку 1. За згодою з викладачем магістрант може написати творче есе (перелік тем у додатку 1).

Оцінювання відповіді на питання здійснюється за наступними критеріями:

«відмінно» – 7-8 балів – магістрант формулює точні дефініції, надає теоретично обґрунтовані аргументи щодо питання, демонструє власну аргументовану позицію;

«добре» – 6 балів – відображається сутність питання, але наявні неточності у відповіді;

«задовільно» – 5 балів – неповна відповідь, наявні суттєві помилки;

«незадовільно» – менше 0-4 балів – відсутня або некоректна відповідь.

3. Екзамен – 50 балів.

Екзамен передбачає усні або письмові відповіді на 3 питання, перелік яких наведений у додатку 2. Опитування триває від 3 до 5 хвилин. Викладач може задавати будь-які питання зі списку. Підготовка до екзамену після отримання питань – не менше 30 годин.

Критерії оцінювання.

40-50 балів – магістрант відповідає на майже всі питання екзамену, демонструє глибоке знання матеріалу, логічно і послідовно його викладає, дає обґрунтовані висновки, вільно оперує конкретними даними, висловлює власну позицію з дискусійних питань, демонструє ознаки теоретичного мислення та соціологічної уяви.

20-39 балів – магістрант відповідає на більшість питань екзамену, демонструє хороший рівень знання матеріалу.

10-19 балів – магістрант відповідає на приблизно половину питань екзамену, демонструє доволі поверхневі знання.

0-9 балів – магістрант відповідає лише на окремі питання екзамену, не має власної позиції, допускає суттєві неточності.

Інший варіант здачі екзамену – підготовка дослідницького завдання на вибір, на тему: «Збройний конфлікт та його наслідки». Форма – письмова доповідь (до 12 тис. знаків) та презентація.

Заохочувальні бали

Написання тез на конференцію – 5 балів.

Написання та публікація статті з проблеми, що вивчаються в рамках навчальної дисципліни у фаховому журналі не нижче категорії Б – 5-10 балів.

Участь у 2 турі Всеукраїнської олімпіади – 10 балів.

Умови позитивної проміжної атестації:

Для отримання «зараховано» з першої проміжної атестації студент повинен мати не менше ніж 12 балів, для отримання «зараховано» з другої проміжної атестації студент повинен мати не менше ніж 24 бали.

Умови допуску до екзамену:

Умовою допуску магістранта до екзамену є отримання попередньої рейтингової оцінки не менше як 24 бали.

Процедура оскарження результатів контрольних заходів оцінювання

Магістрант може оскаржити оцінку викладача, подавши відповідну скаргу викладачу не пізніше наступного дня після ознайомлення магістранта з виставленою викладачем оцінкою. Скарга розглядатиметься за процедурами, встановленими університетом.

Таблиця відповідності рейтингових балів оцінкам за університетською шкалою:

Рейтингова оцінка здобувача (бали)	Університетська шкала оцінок рівня здобутих компетентностей (результатів навчання)
100-95	Відмінно
94-85	Дуже добре
84-75	Добре
74-65	Задовільно
64-60	Достатньо
Менше 60	Незадовільно

Можливі відмітки у відомості семестрового контролю:

Не допущено	Невиконання умов допуску до семестрового контролю
Усунено	Порушення принципів академічної доброчесності або морально-етичних норм поведінки
Не з'явився	Здобувач, був допущений, але не з'явився на екзамен

Перегляд рейтингової системи оцінювання впродовж семестру

Перегляд РСО може здійснюватися за вмотивованою заявою здобувача, що вивчає ОК, органу студентського самоврядування або профспілкового комітету студентів, поданою на ім'я завідувача забезпечуючої кафедри. Процедура перегляду визначена у розділі 7 Положення про систему оцінювання результатів навчання в КПІ ім. Ігоря Сікорського
https://osvita.kpi.ua/sites/default/files/downloads/Pologennia_RSO_2025.pdf

9. Додаткова інформація з дисципліни (освітнього компонента)

Рекомендації магістрантам

Працюючи на лекції магістранту варто конспектувати основні поняття, ознаки, класифікації, визначення, алгоритми, про які розповідатиме викладач. Якщо магістрант буде уважно слухати, фіксувати відповідний матеріал, потім прочитає цей текст, застосує його при вирішенні завдання чи підготовці до практичного заняття. Якщо після цього магістрант презентує свою обґрунтовану позицію (думку), критично оцінить позиції (думки) інших магістрантів, ставитиме питання викладачу та одногрупникам – обсяг засвоєного ним навчального матеріалу і глибина його розуміння збільшуватиметься.

Готуючись до практичного заняття магістрант має обов'язково опрацювати лекційний матеріал певної теми, бажано ознайомитись з додатковими ресурсами в мережі. При виникненні питань, виявленні незрозумілих положень необхідно обов'язково обговорити їх з викладачем.

На початку вивчення дисципліни слід звернути увагу на визначення понять війна, гібридна війна, тринітарна війна, конвенціональна/неконвенціональна війна, класовий/цивілізаційний підходи щодо війни, патріотизм. Дуже важливим є дотримуватися логічної послідовності у висвітленні проблем,

пов'язаних з теоретичними аспектами вивчення війни. Це забезпечить системність знань про проблеми та теорії в галузі соціології війни.

В окремих випадках відпрацювання пропущених магістрантом тем семінарських занять можливо через написання творчих есе.

Творче есе також передбачено МКР (додаток 1). При написання есе слід дотримуватись наступної структури:

Вступ. Перші кілька речень повинні визначити тему есе, мету та наміри автора публікації в дослідженні певної проблеми.

Основна частина. У цій частині слід детально розглянути основні ідеї, аргументи та приклади автора публікації.

Висновки. У цій частині слід навести свої узагальнюючі висновки. Чи вдалось автору на задовільному рівні дослідити певну проблему? Якими є пропозиції або рекомендації щодо подальшого дослідження даної теми?

Список літератури. Якщо ви використовували будь-які джерела для свого есе, то необхідно їх вказати у списку літератури. В тексті обов'язковими є посилання на джерела, наприклад [3, с. 5], що означає посилання на джерело під №3 на с. 5. Посилання на електронні джерела (інтернет-статті, відео) не маркуються сторінкою. Тоді посилання оформлюється так: [4].

Неформальні дистанційні та онлайн курси

За бажанням здобувача, в умовах, що не сприяють регулярному відвідуванню занять, допускається вивчення окремих змістовних частин дисципліни в асинхронному режимі, зокрема через опанування дистанційних курсів та інших форм неформального навчання. Для врахування в рейтинговій системі оцінювання балів за такі курси, вони мають змістовно відповідати певним темам силабусу, а їх проходження узгоджене з викладачем дисципліни. На підтвердження проходження неформального навчання студент має надати відповідний документ (сертифікат) із зазначенням назви курсів та їх обсягу в годинах. Визнання результатів неформальної освіти відбувається у порядку визначеному у відповідному Положенні КПІ ім. Ігоря Сікорського: <https://osvita.kpi.ua/node/179>

Дистанційне навчання

Можливе синхронне дистанційне навчання з використанням платформ для відео-конференцій та освітньої платформи для дистанційного навчання в університеті.

Інклюзивне навчання

Допускається

Робочу програму навчальної дисципліни (силабус):

Складено доцентом кафедри соціології, канд. соц. наук, доцентом, Єніним М.Н.

Ухвалено кафедрою соціології (протокол № 16 від 23.06.2026)

Погоджено Методичною комісією факультету соціології і права (протокол № 7 від 30.06.2026)

Додаток 1.

Модульна контрольна робота.

Написання есе (до 5 сторінок, до 12 тис. знаків).

При написанні есе продемонструйте власну позицію по темі есе та проблемах, що підіймаються у публікаціях на одну з тем на вибір. Підготуйте доповідь на семінарському занятті по основним ідеям есе. Структура есе описана вище (див. рекомендації).

Тема 1. Огляд будь-якої теми на вибір в книзі Malesevic Sinisa «The Sociology of War and Violence».

Тема 2. Гуманітарна діяльність в умовах війни.

Тема 3. Концепція гібридної війни: за і проти.

Тема 4. Комунікативні інструменти протидії інформаційної агресії.

Додаток 2.

Питання для підготовки до екзамену.

1. Соціологія війни і військова соціологія: напрямки дослідження.
2. Культурологічний до війни. Концепція зіткнення цивілізацій.
3. Соціобіологічний підхід до війни та його критика.
4. Економосентричний і організаційний підходи до війни.
5. Концепція 4GW Уільяма Лінда (William S. Lind).
6. Концепції Мартіна ван Кревельда про трансформацію від тринітарної війни до війни «низької інтенсивності».
7. Теорія керованого хаосу.
8. Теорія мережевої війни.
9. Теорія когнітивної війни.
10. Особливості проксі війн.
11. Особливості концепту гібридної війни.
12. Технології гібридної війни.
13. Домінуючі дискурси гібридної війни.
14. Інституціональні зміни в умовах воєнного часу.
15. Історичний досвід комплектування збройних сил. Держава та ідеологія набору армії.
16. Сутність патріотизму. Ідеологічні форми патріотизму.
17. Проблема соціальної мімікрії. Емпірична фіксація реакцій соціального мімікрування. Стратегії виживання мирного населення в умовах війни.
18. М'яка сила як інструмент просування політичних інтересів. Компоненти та інструменти м'якої сили.
19. Проблеми та можливості проведення соціологічних досліджень в умовах війни. Основні ризики проведення досліджень в умовах війни.
20. Війна і пропаганда.
21. Війна як каталізатор девіантності.
22. Війна як фактор зміни структури та рівня довіри. Адаптаційні опції в надзвичайних умовах.
23. Формування в європейській суспільній думці ідеї регулювання війни.
24. Міжнародні конвенції та договори стосовно ведення війни і заборони агресії.

Інший варіант задачі екзамену – підготовка дослідницького завдання на вибір, на тему:

«Збройний конфлікт та його наслідки».

Форма – письмова доповідь (до 12 тис. знаків) та презентація.

Орієнтовний план по темі «Збройний конфлікт та його наслідки».

Оберіть будь-який збройний конфлікт для аналізу, що мав місце в новітній історії 19–21 ст. (міждержавний або в середині однієї держави). Наприклад, «Ірансько-іракська війна (1980–1988)», «Арабо-ізраїльські війни» (1948, 1956, 1967, 1973), «Корейська війна (1950–1953)», «Війна у В'єтнамі (1955–1975)», «Війна у Перській затоці (1990–1991)», «Громадянська війна в Іспанії (1936–1939)»,

«Кубінська революція (1953–1959)», «Війна у Руанді (1990–1994)», «Індо-пакистанські війни» (1947, 1965, 1971), «Війна у Лівані (1975–1990)» тощо.

Проведіть аналіз релевантної інформації щодо обраного конфлікту (статті, книги, професійні відеоогляди, документальні фільми або інші джерела, які розкривають причини, хід і наслідки конфлікту).

1. Проаналізуйте причини збройного конфлікту (політичні, економічні, культурні, ідеологічні, релігійні чинники, які сприяли виникненню конфлікту). Подумайте, які з теорій війни, розглянутих на лекції, релевантні для опису причин (для цього можна скористатись наданими конспектами та відповідною літературою).

2. Стисло опишіть основні етапи воєнних дій.

3. Розгляньте геополітичний контекст та міжнародну реакцію на збройний конфлікт, а також наслідки конфлікту для країн, що були безпосередньо втягнуті у збройне протистояння.

4. Список джерел після основного тексту. В тексті обов'язковими є посилання на джерела, наприклад [3, с. 5], що означає посилання на джерело під №3 на с. 5. Посилання на електронні джерела (інтернет-статті, відео) не маркуються сторінкою. Тоді посилання оформлюється (як приклад) таким чином: [4], що означає посилання на джерело під №4. Бажаним є використання як мінімум 5 джерел з різними (альтернативними) точками зору.